

## A könyvkötés és könyvrestaurálás helyzete és szempontjai az Országos Széchényi Könyvtárban és Budapest többi könyvtárban.

A két állandóan aktuális könyvtári probléma — a férőhely és a könyvkötés kérdése — közül a másodikkal, a könyvtárak könyvkötési és ezzel kapcsolatos könyvrestaurálási problémáival óhajtok foglalkozni. Ebben a kérdésben éppen úgy, mint más kérdésben az újjáépítés terén jól kitervezett és előrelátó programot kell kidolgozni, mert nincsen az az államkassza, vagy akármilyen más javadalom, mely elegendő lenne pl. az Országos Széchényi Könyvtár összes kötetlen könyv, hírlap, folyóirat, kóta és kéziratának bekötésére, nem is szólva a régi magyar és ősnymtatványok művészi korabeli bekötéséről, melyeknek kérdése a restaurálással áll kapcsolatban.

Általában Budapest hét legnagyobb könyvtárának (Országos Széchényi Könyvtár, Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapesti Egyetemi Könyvtár, Parlamenti Könyvtár, Fővárosi Könyvtár, Műegyetemi Könyvtár, Statisztikai Könyvtár) háború előtti könyvkötési munkálatait ismerem. Régi könyvek restaurálásával kizárólag csak az Országos Széchényi Könyvtárban foglalkoztunk.

A fenti könyvtárakban különböző módon van megszervezve a könyvkötés, általában kétféle módon; vagy van a könyvtárnak saját házi könyvkötő osztálya, vagy kiadja könyvkötőiparosnak a kötetendő könyveket. Az Országos Széchényi Könyvtárnak saját házi könyvkötészete van. Miután a könyvtár elsősorban könyvmúzeum, így a kötésre kerülő könyveknek nem kell az épületet elhagyniok, a raktárból vagy a katalógizálási osztályból egyenesen a könyvkötészeti osztály veszi át és naplózás után a könyvanyag azonnal a könyvkötőműhelybe kerül kötésre. A kötéshez szükséges nyersanyagokat a könyvtár szerzi be, a könyvkötészetben alkalmazottak csak munkadíjat kapnak. A műhely felszerelése szintén a könyvtár tulajdona, ennek következtében a könyvek és folyóiratok, hírlapok, stb. bekötése aránylag gyorsan, kevés adminisztrációval megy és sokkal kevesebbe kerül egy kötés, mintha a könyvtár házonkívüli könyvkötőiparossal köttette volna a könyveket. A kötések költségei általában a kinti könyvkötői árak 30—40%-át tette ki. Ez az igen kedvező önköltségi ár azért vált lehetővé, mert a kötésre szánt könyveket nem kellett különböző átvételi elismervényekkel az épületből kiküldeni a könyvkötőhöz és kötés után visszahozatni, hanem naplózás után mindjárt az üzembe kerültek a könyvek, azonkívül a kötéshez szükséges anyag, vászon, különböző papírok, bőr, enyv, keményítő, papírlemez, fűzőspárga, cérna, arany, stb. nagyban sokkal olcsóbban szerezhető be, de nem kevésbé fontos az is, hogy a könyv kötés után azonnal az illetékes osztályra, illetőleg raktárba kerül. Ezzel a kötés időtartamát is nagyban csökkenthetjük.

A könyvkötésen kívül kódexek, kéziratok és régi nyomtatványok, valamint értékes régi művészi kötések restaurálásával is foglalkozott a könyvtár restaurálási laboratóriuma. Ilyen restaurálásokkal jelenleg Magyarországon csak az Országos Széchényi Könyvtárban foglalkozunk, s ezáltal ezen felbecsülhetetlen értékű könyvek, kódexek, stb. megfelelő gondozásban, illetőleg a jövő számára való megmentésben részesülhetnek.

A Tudományos Akadémiának szintén van könyvkötészete, de ez az üzem leginkább csak az Akadémia kiadványainak kötésével foglalkozik. Könyvrestauráló laboratóriumuk nincsen. A Budapesti Egyetem Könyvtárának is van házi könyvkötőüzeme, de nem szigorúan vett könyvtári kezelésben. A kötéshez szükséges nyersanyagokat is a könyvkötő maga vásárolja meg és így az esztől-

esetre megállapított áron köti a könyveket a könyvtárnak. Ez a rendszer drágább, mint az Országos Széchényi Könyvtaré, de még mindig olcsóbb, mintha a könyvtár kinti könyvkötőiparosokkal kötetné könyveit, azonkívül nem kell a könyveknek az épületet elhagyniok és így az adminisztráció is kisebb. Régi könyvek és kódexek restaurálásával nem foglalkoznak.

A *Fővárosi Könyvtár*nak szép nagy házi könyvkötőüzeme van. Itt új köteteket is készítenek, de főleg az állandó használatban megrongálódott modern könyvek kijavításával foglalkoznak. A felszerelés a könyvtaré, a szükséges nyersanyagokat is a könyvtár szerzi be és a könyvkötőknek csupán munkadíjat fizetnek. Csak ezáltal tudják elérni, hogy a megrongált modern könyveket érdemes kijavítani, mert ha ezeket a megrongált könyveket kinti könyvkötőiparosokkal kellene kijavíttatnia a könyvtárnak, nem volna kifizető, mert a javítás sokkal többbe kerülne, mint a könyv ára újonnan. Régi nyomtatványok restaurálásával nem foglalkoznak.

A *Parlamenti, Statisztikai és Műegyetemi Könyvtár*nak nincsen házi könyvkötő üzemük, könyveiket és folyóirataikat kizárólag kinti könyvkötőiparosokkal kötetik be. Gyűjtőkörük természeténél fogva ezen könyvtárakban könyvtörténeti szempontból restaurálásra szoruló anyag aránylag alig van.

A fenti problémákat összefoglalva, új munkaterv készítésénél ajánlatos mérlegelés tárgyává tenni, hogy nagy közkönyvtárainknak érdemes-e házi könyvkötőüzemet fenntartani, illetőleg létesíteni, s ha igen, milyen formában, milyen adminisztrációval stb.; az osztályvezetőjének milyen képesítéssel, illetőleg gyakorlati tudással kellene rendelkeznie és azon könyvtárakban, ahol sok incunábulum, régi magyar kódex és kéziratgyűjtemény van, a restaurálás problémájával is foglalkozni. A házi könyvkötőüzemre vonatkozólag határozottan azt mondhatjuk, hogy minden nagy könyvtárunknak saját házi könyvkötészettel kellene rendelkeznie, saját felszereléssel és anyagbeszerzéssel. Az ilyen házi könyvkötészettel rendelkező könyvtárak helyes előrelátó könyvkötészeti programjának pontjait irányadóul a következő pontokban foglalhatjuk össze:

1. A könyvtár mindenkor számoljon mult-, jelen- és jövőbeni szükségleteivel.
2. A helyes könyvkötési program alapja a jó munka, a költségvetés teherbírása és az anyag megóvása.
3. Általában a nagy könyvtárak évi költségvetésének 25%-át szokták könyvkötésre fordítani (ez a százalékarány a kimaradt háborús évek és az ostrom által fokozottabban tönkrement könyveket tekintetbe véve legalább 10 évig felemelendő volna).
4. A könyvkötési programnak a könyvtár adminisztrációjához kell alkalmazkodnia.
5. A könyvkötési programnak mindenkor számot kell vetnie a könyvtári anyag természetével. Különösen a könyvtár specialitásaira kell gondot fordítani.
6. A régi könyvek, kódexek, kéziratok, kötések restaurálásával csak megfelelő képzettséggel rendelkező restaurátor foglalkozzon és ha a fenti könyveknek új kötést is kell adni, akkor az feltétlenül korhű legyen.
7. Nagy gondot kell fordítani az ú. n. folyó anyagra is.
8. Ha szükség van rá, a könyveket haladéktalanul újra kell kötetni.
9. A kötésmunkák tervszerűségének előmozdítására előrelátó tervezetet kell kidolgozni.
10. Azt, hogy egy könyv mikor kerüljön újrakötésre, állapota mellett használatának multja és előrelátható jövője szabja meg.

A házi könyvkötőüzemeknek egyik legnagyobb előnyük, hogy a könyv helyben marad, tehát akár a munkamenet alatt is hozzáférhető, sorozatok folytatólagos kötésénél a mintakötetre esetleg csak 1—2 órára van szükség, a könyv vagy folyóirat bekötése sürgős esetben akár 48 óra alatt is elvégezhető. Állandóan egy és ugyanazon fajta anyagot lehet vásárolni, így nem fenyeget az a ve-

szély, hogy nem lehet már ugyanazt a kötést kapni, mert a könyvkötőnek elfogyott az a fajta nyersanyagja, viszont egy, vagy két kötet könyvért nem érdekes neki nagyobb mennyiségű anyagot vásárolni. Ez a saját anyagbeszerzésnél nem probléma.

A munkamenet állandóan ellenőrizhető és a gondosan összeállított költségvetés alapján pontosan előirányozhatjuk a költségeket. Pl. az Országos Széchényi Könyvtár házi könyvkötő osztályán 1942-ben 4272 kötet könyvet, folyóiratot és hírlapot kötöttek be legalább Ia. félvászon kötésbe valódi arany kézi címaranyozással. Egy-egy kötet átlagára nyersanyag és munkadíj összesen 108 pengőbe került. Ez az ár az akkori kinti könyvkötőárak 30—35%-ának felel meg. Tehát ha a Széchényi Könyvtár nem rendelkezett volna házi könyvkötő üzemmel, akkor a fenti 4272 kötet helyett mindössze 1400 kötet könyvet köttethetett volna be. Ugyanílyen kedvező áralakulást mutat a Fővárosi Könyvtár házi könyvkötészetének 1942-ben végzett 3335 darab könyv kötése, illetőleg javítása (ezek közül legalább a kétharmadrésze javítás), egy kötet könyv kötése, vagy javítása 092 pengőbe került, igaz ugyan, hogy hírlapkötések nem voltak és valódi aranyozás is csak kis részben volt. A fentiekkel szemben pl. a Műegyetemi Könyvtár ugyancsak 1942. évben kinti könyvkötőiparossal 1404 kötet könyvet köttetett félvászonba 3610— pengő költséggel, tehát egy kötet (hírlapok nem voltak, a kötött anyagnak több mint egyharmadrésze disszertáció volt) 257 pengőbe került. Ezen adatokból párhuzamot vonhatunk a könyvtárak szempontjából melyik a gazdaságosabb és könyvtári szempontból is helyesebb út.

Elgondolásunk és bizonyos szerzett tapasztalatok alapján a jövőben, ha majd megfelelő szakember is áll rendelkezésre és amennyiben a könyvtár anyagánál fogva szükség van rá, úgy a könyvkötőüzemmel kapcsolatban könyvrestauráló laboratóriumot is lehetne felállítani. Vezetőjéül pl. olyan könyvtári tisztviselő volna kijelölendő, aki hajlandó volna a könyvkötést is megtanulni, mert csak így tudná megfelelő szaktudással az üzemet vezetni, azonkívül feltétlenül könyvtárosi képesítéssel is kellene rendelkeznie. Később, ha majd el tudjuk érni, hogy az Iparművészeti Főiskola grafikai tagozatán könyvrestaurálást is fognak tanítani, akkor pl. az Iparművészeti Főiskola grafikai végbizonyítványa, a könyvtárosi szakvizsga és könyvkötői tudás képeznék a szükséges kellekeket az ilyen kettős üzem vezetéséhez. Az ilyen képesítéssel rendelkező vezető, könyvkötészeti tudásával a könyvkötészetben folyó munkálatokat tudná ellenőrizni és irányítani, a restaurálásra kerülő kódexekkel régi könyvekkel és ilyenek kötésével kizárólag csak ő foglalkozna, mert ilyen értékes könyveket, kódexeket csak könyvkötő kezébe nem lehet adni; mert az a könyv történeti, művészi és tudományos értékét nem ismeri és hogy a restaurálásban sem jártas, így nem fordítana kellő gondot a munkára. A könyvtárosi képesítés a könyv történeti és tudományos értékének megállapításához adná a képesítést, az Iparművészeti Főiskola jövőbeni képesítése pedig a restauráláshoz, valamint régi könyvek korhű tábláinak tervezéséhez adná a szükséges képesítést. Ezzel kapcsolatban nem lehet szó nélkül hagyni, hogyha megnézzük nagy könyvtáraink régi magyar és incunabulum gyűjteményeit, szörnyülködve állapíthatjuk meg, hogy mennyi ilyen régi nyomtatványunk van nem a korához illő kötésbe kötve. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy azért adjunk az ilyen régi könyveknek korhű kötetet, hogy azt a látszatot keltsük, mintha abban az időben kötötték volna, hanem a könyv és a kor művészi szempontjait figyelembe véve korhű kötetet kapjanak ezek a ritkaságok. Természetesen a kötés időpontjának, restaurálójának, esetleg tervezőjének és bekötőjének nevével jelezve. Így, ha ilyen régi könyvet a ke-

zünkbe veszünk, azonnal látjuk a könyv korát, de viszont arra is útbiztosítást kapunk, hogy ízléses korhű kötések mikor készültek és azt ki készítette. Így a könyv megkapta a megfelelő öltöztetést és nem fognak régi magyar és incunábulum könyvtáraink oly szörnyen kinézni ízléstelen és nem korhű kötésekkel. A könyvkötőüzemben a folyó könyvkötési munkára szakképzett könyvkötősegéd volna alkalmazandó aki az összes könyvkötészeti munkálatokat elvégzi és a státusba mint műszaki altiszt, vagy mint műszaki segéd tiszt volna besorozható. Értékes segédmunkaerőhöz juthatunk, ha a könyvtárban alkalmazott intelligensebb altisztek közül kettőt-hármat a könyvkötésre kiképezünk és ezeket hivatalos órán túl megfelelő órabér ellenében alkalmazzuk, illetőleg foglalkoztatjuk.

Ami az üzem felszerelését illeti, a normális könyvkötői gépek: lemez-olló, vágógép, prések, aranyozó betűk, stb. szükségesegek. A restauráló laboratórium felszerelése már sokkal nagyobb probléma, mert itt már különböző fűrésztömedencékre, nagyteljesítményű présekre, műszerekre, vegyszerekre, stb. van szükség. Ezen felszerelések beszerzése ma szinte lehetetlen, de megfelelő előiránnyal részletekben meg lehet szerezni, mint ahogy az Országos Széchényi Könyvtárban azt részben meg is szereztük.

Nagy könyvtáraink könyvkötési problémáját meg kell már végre oldani, mert lehetetlen helyzet az, hogy a kutató hosszabb ideig nem kaphat kézhez egy könyvet, vagy különösen folyóiratot, mert az nincsen bekötve. Nem is szólva arról, hogy kötetlen könyv-, de különösen folyóiratanyagunk aránylag rövid idő alatt elpusztul, ha nem kerül kötésre, viszont, ha ilyen üzemek megszervezésével megfelelő programot készítünk és az illetékesek figyelmét fel tudjuk hívni nagy könyvtáraink könyvkötési helyzetére, talán fokozatosan 2—3 évtized alatt helyre tudjuk hozni e terület fogyatékoságait.

SASVÁRI DEZSŐ.

### **Az osztrák könyvtárügy mai állása**

A háború végével függetlenségét visszanyert Ausztriának két nagy feladattal kellett megküzdenie a könyvtárügy terén: a háborús pusztításoknak a lehetőséghez képest való helyrehozatalával és a központi szervezés újjáalakításával.

A legérzékenyebb veszteség a háború folyamán a bécsi Egyetemi Könyvtárat érte. Az olvasóterem bombatámadás következtében súlyosan megsérült és a „bombabiztos helyre“ elraktározott könyvek jelentékeny része is megsemmisült. A pusztulás a háború után még fokozódott, 1945/46 telén a rendkívül erős havazások az üvegtetejétől megfosztott olvasóterem berendezésében okoztak károkat, a könyvtári tisztviselők és egyetemi hallgatók vállvetett munkája árán sikerült azonban a nagyobb veszélyt elhárítani. Az újjáépítés befejeztéig a könyvtár olvasók számára zárva van. A könyvállományt ért veszteségek jórészt pótolhatatlanok.

A Nationalbibliothekot nem érte veszteség, eltekintve azoktól az ostrom idején kölcsönzésben volt könyvektől, melyek kölcsönzési helyükön mentek tönkre.

Az egységes osztrák vezetés megszervezése különböző problémák elé állította az illetékeseket. Az első lépés ezen a téren az *Österreichische Nationalbibliographie* megindítása volt 1945-ben. Ennek szerkesztését a Nationalbibliothek tisztviselői végzik, a könyvtárba beérkezett kötelempédánvok alapján. A *Nationalbibliographie* jelenleg havonta jelenik meg egy füzetben. Ez van

*kurssiv.*